

कलिंगड व खरबूज

प्रस्तावना

महाराष्ट्रामध्ये कलिंगड व खरबूज ही दोन्ही पिके घेतली जातात महाराष्ट्रात कलिंगडाची लागवड अंदाजे ६६० हे. क्षेत्रावर तर खरबूजाची २३८ हे. क्षेत्रावर लागवड केली जाते. महाराष्ट्रात दोन्ही पिके उन्हाळी हंगामात नदीच्या पात्रात तसेच बागायती पीक म्हणून घेतले जाते. कच्च्या कलिंगडाची भाजी तसेच लोणच्यासाठी उपयोग केला जातो. कलिंगडाच्या रसाचे सरबत उन्हाळ्यात फार चविष्ट व थंडगार असते. खरबूजाचे फळ मधूर व स्वादीष्ट असते. त्याला एक प्रकारचा सुगंध असतो. या फळांमध्ये चुना, फॉस्फारस ही खनिजे व अ, ब, क जीवनसत्वे काही प्रमाणात असतात.

जमीन व हवामान

मध्यम काळी पाण्याचा निचरा होणारी जमिन या पिकास योग्य असते. या पिकांकरिता जमिनीचा सामु ५.५ ते ७ योग्य असतो. दोन्ही पिकांसाठी उष्ण व कोरडे हवामान आणि भरपूर सुर्यप्रकाश आवश्यक असतो. वेर्लीची वाढ होण्याकरिता २४ अंश सेल्सिअस ते २७ अंश सेल्सिअस तापमान उपयुक्त असते. तापमानात कमी अधिक वाढ झाल्यास म्हणजेच १८ अंश सेल्सिअस च्या खाली व ३२ अंश सेल्सिअसच्या वर गेल्यास वेर्लीच्या वाढीवर व फळधारणेवर विपरीत परिणाम होतो. २१ अंश सेल्सिअस पेक्षा कमी तापमान असल्यास बियांची उगवण होत नाही.

लागवड हंगाम

या पिकांची लागवड जानेवारी ते फेब्रुवारी महिन्यात केली जाते.

बियाण्याचे प्रमाण

कलिंगडासाठी हेक्टरी २.५ ते ३ किलो बियाणे व खरबूजासाठी हेक्टरी १.५ ते २ किलो बियाणे पुरेसे असते. पेरणीपूर्वी प्रति किलो बियाण्यास ३ ग्रॅम थायरम चोळावे.

पूर्वमशागत

शेतास उभी आडवी नांगरणी करून ढेकळे फोडून काढावी व एक वखारणी दयावी. शेतात चांगले कुजलेले १५ ते २० गाडया शेणखत टाकावे. नंतर वखरणी करावी.

लागवड

कलिंगड व खरबूजाची लागवड बिया टोकून करतात कारण त्यांची रोपे स्थलांतर सहन करू शकत नाहीत. या पिकांची लागवड खालील प्रकारे केली जाते.

१) आळे पद्धत:-

ठराविक अंतरावर आळे करून त्यात शेणखत मिसळून मध्यभागी ३ ते ४ बिया टोकाव्यात.

२) सरी वरंबा पद्धत:-

२x०.५ मीटर अंतरावर कलिंगडासाठी तर खरबूजासाठी १.५x ०.५ मीटर अंतरावर ३ ते ४ बिया टोकून लावाव्यात.

३) रूंद गादी वाफ्यावर लागवड:-

या पद्धतीत लागवड रूंद गादी वाफ्याच्या दोन्ही बाजूंना करतात. त्यामुळे वेल गादी वाफ्यावर पसरतो व फळे पाण्याच्या संपर्कात न येता खराब होत नाहीत. यासाठी ३ ते ४ मी. अंतरावर स-या पाडून सरीच्या बगलेत दोन्ही बाजूंनी १ ते १.५ मी. अंतरावर ३ ते ४ बिया टोकाव्यात.

खते व पाणी व्यवस्थापन

दोन्ही पिकांसाठी ५० किलो नत्र, ५० किलो स्फुरद व ५० किलो पालाश लागवडीपूर्व घावा व लागवडीनंतर १ महिन्यांनी ५० किलो नत्राचा दुसरा हसा दयावा. जमिनीच्या मगदुरा प्रमाणे पिकास पाणी घावे. वेलीच्या वाढीच्या काळात ५ ते ७ दिवसांच्या अंतराने व फळधारणा होऊन फळ वाढू लागल्यावर ८ ते १० दिवसांच्या अंतराने पाणी दयावे. उन्हाळी हंगामात कलिंगडाला साधारणपणे १५ ते १७ पाळ्या घाव्या लागतात.

आंतरमशागत

बी उगवून वेल पूर्ण वाढीला लागेपर्यंत आजूबाजूचे सर्व तण काढून रान भुसभुशीत ठेवावे. रानातील मोठाले तण हातानी उपटून टाकावे. भारी जमिनीत बी पेरल्या नंतर पाणी देऊ नये. कारण अशा जमिनी पाणी सुकल्यानंतर वरचा थर कडक होतो. अशा जमिनीस प्रथमतः पाणी देऊन वाफसा आल्यानंतर बी टोकावे.

वाण

कलिंगड

अर्का ज्योती:-

ही संकरीत जात असून फळ मध्यम ते मोठ्या आकाराचे फिकट हिरव्या रंगाचे व गडद हिरवे पट्टे असलेले असून गर गडद गुलाबी व गोड असतो. ही जात साठवणूकीस व वाहतूकीस उत्तम आहे. हेक्टरी उत्पादन ८०० क्विंटल मिळते.

अर्का माणिक:-

या जातीच्या फळांचा आकार अंडाकृती, साल पातळ हिरव्या रंगाची असून गडद हिरवे पट्टे असतात. फळाचे वजन ६ किलो पर्यंत असते. ही जात साठवणूकीस व वाहतूकीस उत्तम आहे. या जातीमध्ये साखरेचे प्रमाण १२ ते १३ टक्के असते. हेक्टरी उत्पादन ६०० क्विंटल मिळते.

अशियाई यामाटो:-

ही जपानी जात असून मध्यम अवधीत तयार होते. फळाचे सरासरी वजन ७ ते ८ किलो असते. फळ फिकट हिरव्या रंगाचे व गडद पट्टे असलेले असते. गर गडद गुलाबी व गोड असतो.

शुगर बेबी:-

ही जात महाराष्ट्रात लोकप्रिय आहे. फळ मध्यम आकाराचे ४ ते ५ किलोचे असून फळाचा काळपट हिरवा असून गर लाल अत्यंत गोड असून बिया लहान असतात.

न्यू हॅम्प शायर:-

ही लहान फळांची लवकर येणारी जात असून फळ अंडाकृती असून साल पातळ हिरव्या रंगाची व त्यावर हिरवे पट्टे असणारी असून गर गडद लाल व गोड असतो.

या शिवाय दुर्गापूर केसर, अर्का माणिक, पुसा बेदाणा या जाती लागवडीस योग्य आहेत.

ब) टरबूज

पुसा शरबती:-

या जातीच्या फळांचा आकार गोल, किंचित लांबट, साल खडबडीत जाळीयुक्त आणि मधून मधून हिरवे पट्टे, गर नारंगी रंगाचा व जाड असतो.

हरा मधू:-

ही जात उशिरा येणारी असून फळांचा आकार गोल असतो. फळाची वरची साल पांढरी असून त्यावर खोलगट हिरवे पट्टे असतात. गर फिकट व हिरव्या रंगाचा गोड असतो.

अर्का राजहंस:-

ही लवकर येणारी जात असून फळ मध्यम ते मोठे १ ते १.५ किलोचे असते. साल मळकट पांढरे असते. फळ गोड असून साठवणूकीस उत्तम असते. हेक्टरी उत्पादन ३२० क्विंटल पर्यंत मिळते.

दुर्गापूर मधू:-

मध्यम अवधीत तयार होणारी जात असून फळे लांबट लहान असून साल फिकट हिरव्या रंगाची असते व त्यावर हिरव्या रंगाच्या धारी असतात. गर फिकट हिरव्या रंगाचा व गोड असतो.

अर्का जीत:-

ही लवकर येणारी जात असून फळांचे वजन ४०० ते ८०० ग्रॅम असते. फळे आकाराने गोल, आकर्षक व पिवळ्या रंगाचे असते.

याशिवाय लखनऊ सफेदा, खरीधारी, फैजाबादी इत्यादी स्थानिक जाती लागवडीस योग्य आहेत.

रोग व कीड

अ) रोग

भुरी:-

या रोगाची सुरुवात पानांपासून होते. पानाच्या खालच्या बाजूस पिठासारखी पांढरी बुरशी वाढते. नंतर ती पानाच्या पृष्ठभागावर पसरते त्यामुळे पाने पांढरी दिसतात. रोगाचे प्रमाण वाढल्यावर पाने पिवळी पडून गळतात.

उपाय:- डिनोकॅप किंवा कार्बेन्डॅझिम हे औषध ६० लिटर पाण्यात १० ग्रॅम याप्रमाणात मिसळून फवारावे. नंतर दर १५ दिवसांनी २ ते ३ वेळा फवारणी करावी.

केवडा:-

पानाच्या खालच्या बाजूला पिवळ्या भुरकट रंगाचे ठिपके दिसतात नंतर पानाचे देठ व फांदयावर याचा प्रसार होतो.

उपाय:- डायथेन झेड-७८ ०.२ टक्के तीव्रतेची फवारणी करून हा रोग आटोक्यात आणता येईल.

मर:-

हा बुरशीमुळे होणारा रोग असून पिक फुलावर असताना या रोगाचा प्रादुर्भाव होतो. पाने पिवळी पडतात. फुल गळ होऊन वेल निस्तेज दिसतात. व कालांतराने मरतात.

उपाय:- हा रोग जमिनीतील बुरशीमुळे होतो. त्यामुळे पेरणीपूर्वी एक किलो बियाण्यास ३ ग्रॅम थायरम चोळावे.

ब) कीड

फळमाशी:-

या माशीच्या आळीमुळे पिकांचे नुकसान होते. माशी फळांच्या सालीत अंडे घालते. त्यामुळे अळी फळातील गर खाते त्यामुळे फळे सडतात.

उपाय:- किड लागलेली व खाली पडलेली फळे नष्ट करावीत. पिकांवर व जमिनीवर मेलॅथिऑन या औषधाचा १ टक्का तीव्रतेचा फवारा मारावा.

तांबडे भुंगे:-

बी उगवून अंकूर वर आल्यावर त्याच्यावर नारंगी तांबड्या रंगाचे भुंगेरे उपजीविका करतात.

मावा:-

हिरव्या किंवा काळ्या रंगाचे बारीक किडे पानातील रस शोषून घेतात त्यामुळे पाने पिवळी पडून मलूल पडतात.

उपाय:- किड दिसल्यास मॅलॅथिऑन हे औषध ०.१ टक्का या प्रमाणात फवारावे.

काढणी व उत्पादन

कलिंगड व खरबूजाची काढणी फळ पूर्ण पिकल्यावर करतात. नदीच्या पात्रातील लागवडीची फळे बागायतीपेक्षा थोडी लवकर तयार होतात. बी पेरल्यापासून ३ ते ३.५ महिन्यात काढणी सुरु होते व ३ ते ४ आवड्यात पूर्ण होते. आकार व रंगावरून फळाची पक्वता ठरविणे कठिण आहे. फळ तयार झाल्याची काही लक्षणे खालील प्रमाणे आहेत.

१) कलिंगडात देठाजवळची बाळी (टेन्डरील) सुकली की ते तयार झाले असे समजावे.

२) तयार फळ हाताने ठोकून पाहिल्यास 'बद' असा आवाज येतो. मात्र कच्चे असल्यास धातूच्या वस्तू ठोकल्यावर निघतो तसा आवाज येतो.

३) कलिंगडाच्या जमिनीला स्पर्श करणा-या भागाचा पांढुरका रंग बदलून तो पिवळसर झाल्यास फळ तयार झाले असे समजावे.

४) तयार फळावर हाताने दाब दिल्यास करर असा फळातून आवाज निघतो.

५) फळ तयार असल्यास देठाजवळ लव अजिबात दिसत नाही. देठ अगदी गुळगुळीत दिसतो.

कलिंगडाचे व खरबुजाचे अनुक्रमे हेक्टरी उत्पादन २५० ते ३०० क्विंटल आणि १०० ते १५० क्विंटल येते.